
OBČANSKÁ VÝCHOVA

1. – 4. ročník osmiletého gymnázia

I. Charakteristika a cíle předmětu

Předmět občanská výchova na gymnáziu směřuje k postupnému formování a rozvíjení osobnostního a občanského profilu žáků. V návaznosti na učivo dalších předmětů orientuje žáky ve významných okolnostech společenského života a seznamuje je s postavením jednotlivců ve struktuře společenských vztahů. Integruje poznatky, dovednosti a zkušenosti z výuky a osobního života žáků s informacemi z dalších zdrojů, dílčí podněty hlouběji objasňuje, zdůvodňuje a dále rozšiřuje. Pomáhá utvářet vztahy žáků ke skutečnosti, formuje jejich vnitřní postoje k důležitým oblastem lidského života, pozitivní hodnotové orientace a žádoucí modely chování. Utváří a rozvíjí způsobilost žáků k mravně odpovědnému jednání, formuje u nich vědomí odpovědnosti za vlastní život a další životní dráhu, za důsledky svého rozhodování, za kvalitu svěřené práce, mezilidských vztahů a životního prostředí. Otevírá cestu k sebepoznávání a k přijímání pozitivních životních hodnot.

Vyučování se orientuje zejména na to, aby žáci:

- utvořili si ucelenou představu o mravních a právních předpokladech mezilidského a společenského soužití, o hospodářském životě společnosti, demokratických postupech při řízení státu a skupinovém rozhodování, o lokálních i globálních problémech současné společnosti a o způsobech jejich řešení na národní i mezinárodní úrovni,
- naučili se orientovat v důležitých právních otázkách, poznali cesty, jak se projevat jako odpovědný a aktivní občan demokratické společnosti, pochopili význam uvážlivého přístupu při navazování partnerských vztahů v souvislosti s perspektivním převzetím rodičovské role a dokázali se vyvarovat rizikových forem sexuálního chování,
- získali schopnost bezpečně se orientovat v základních otázkách zdravého životního stylu a prevence zneužívání návykových látek, dokázali k nim zaujímat žádoucí postoje, organizovat svůj denní režim v souladu se zásadami zdravého životního stylu, volit správná rozhodnutí ve prospěch zdraví a odmítat postupy poškozující zdraví,
- naučili se orientovat v základních životních hodnotách a rozmanitých životních situacích, předvídat situace konfliktní a krizové, účinně jim předcházet, případně na ně adekvátně reagovat, vytvářet uspokojivé vztahy k druhým lidem a ke společenstvím, v nichž budou prožívat dospělost a rozhodovat se pro společensky vhodné způsoby chování,
- osvojili si dovednost přiměřené mezilidské komunikace a společenského styku, schopnost vyjadřovat, obhajovat a korigovat své názory, stanoviska a přesvědčení a diskutovat o nich, věcně argumentovat, ověřovat si získané poznatky, kriticky vnímat veřejné záležitosti, jednání druhých lidí i své vlastní projevy a respektovat práva a názory druhých.

II. Obsah učiva

Přehled tematických celků

1. Naše škola, naše obec
2. Náš region, naše vlast
3. Život ve společnosti
4. Kulturní dědictví
5. Majetek a hospodaření
6. Planetární problémy
7. Životní styl a zdraví
8. Morálka a mravnost
9. Lidská práva
10. Období dospívání
11. Citový život člověka
12. Život v rodině
13. Člověk jako občan
14. Právní základy státu
15. Národní hospodářství
16. Nadnárodní společenství

Obsah tematických celků

1. Naše škola, naše obec

- život v naší škole, školní řád, režim školy, tradice školy, žákovská samospráva; vklad základní školy pro život, význam vzdělání;
- režim dne, zásady zdravé životosprávy a racionální přípravy na vyučování; využívání volného času, příležitosti k zájmové činnosti;
- naše obec v minulosti a přítomnosti, významná místa a památky, významní rodáci, významné události, místní pověsti a tradice; kulturní a veřejný život obce;
- správní orgány obce, jejich funkce a úkoly, záležitosti obecního zájmu; demokratické prvky při řízení života obce

2. Náš region, naše vlast

- náš region v minulosti a v přítomnosti, významná místa a památky regionu, významné osobnosti, významné události; regionální tradice, zvyklosti a zvláštnosti;
- pojem vlasti, vztah k vlasti, vlast a cizina; pověsti o počátcích národa, slavní předkové, významná místa a události; co nás proslavilo, národní hrdost;
- národní bohatství: přírodní zdroje, kulturní památky, lidová tvořivost aj.; národní zvyklosti a obyčeje v průběhu roku, důležité státní svátky;
- tradice a symboly české státnosti, důležité státní instituce; státní správa, prezident, parlament, vláda, volby; charakteristika národnostních menšin v ČR

3. Život ve společnosti

- člověk a jeho začleňování do společnosti, typy sociálních útvarů; skupiny, v nichž žijeme, sociální role člověka a jejich projevy v běžných životních situacích;
- společenské hodnoty a normy, sociální vzorce chování, sociální kontrola; zásady společenského styku, pravidla kulturního chování v každodenním životě;
- mezilidské vztahy, jejich projevy a druhy, význam lidské spolupráce; verbální a neverbální komunikace, empatie, asertivita; problémy v mezilidských vztazích;
- konflikty mezi lidmi, jejich možné příčiny a efektivní způsoby řešení; respekt k národnostním menšinám a jejich kulturní svébytnosti, předpoklady tolerance

4. Kulturní dědictví

- pojem kultury, její projevy v životě jednotlivců, skupin i celé společnosti, vliv kultury na lidský život; kultura hmotná a duchovní, jejich součásti, kultura chování;
- hmotné a duchovní bohatství národa, kulturní památky, kulturní tradice, obyčeje a zvyklosti, kulturní soudržnost lidí; tvorba a ochrana kulturních hodnot;
- kulturní instituce v obci, v rámci regionu a státu, jejich význam, úkoly, náplň činnosti; přínos kulturních institucí pro rozvoj obce, regionu;
- masová kultura, masmédiá, jejich přínos a možná nebezpečí; zábavní kultura, kulturní průmysl, vyspělá technika, jejich klady a zápory

Doporučené rozšiřující učivo

- významné vědecké, umělecké, sportovní aj. instituce v obci, regionu, jejich přínos;
- významné postavy vědy, kultury, techniky a sportu (z hlediska obce, regionu, státu);
- významné náboženské instituce v obci, regionu;
- rozmanitost a rovnocennost kultur, vzájemné obohacování kultur

5. Majetek a hospodaření

- peníze a majetek v životě člověka, způsoby získávání peněz a vytváření majetku (práce, zisk, dědictví, výhra, dar); peníze a životní hodnoty člověka;
- osobní, rodinný, obecní a státní majetek, majetek soukromý a veřejný, zacházení s majetkem, péče o majetek; pojem vlastnictví, vlastnické právo, jeho ochrana;
- osobní, rodinný a obecní rozpočet; kapesné, příjmy a výdaje, půjčky, úspory, vklady; racionální hospodaření s rozpočtem, způsoby vyrovnávání rozpočtu;
- příčiny a důsledky majetkové nerovnosti, pomoc potřebným lidem, význam lidské solidarity a ochoty pomáhat druhým; záchytná sociální síť

Doporučené rozšiřující učivo

- nečestné způsoby získávání majetku, jejich prevence;
- podnikový majetek, podnikový rozpočet, hlavní příjmy a výdaje podniků;
- racionální hospodaření s časem, penězi, vlastními silami, přírodními zdroji apod.;
- problémy hospodaření s rozpočtem u vícegenerační rodiny, novomanželů apod.

6. Planetární problémy

- planeta Země – náš nejširší domov; dějinná odpovědnost za osud naší planety, ochrana planetárního bohatství; přehled významných planetárních problémů a jejich příčin;
- vztah přírody a kultury, důsledky lidských zásahů do přírody, problémy spojené s osidlováním planety a industrializací měst; úcta k životnímu prostředí, péče o něj;
- orientace moderní společnosti na konzum, problémy konzumního životního stylu (civilizační choroby, jiná rizika); vliv reklamy na konzumní chování lidí;
- projevy rasové, národnostní, náboženské a ideologické nesnášenlivosti, xenofobie, extrémismu, jejich příčiny, možné důsledky a způsoby prevence

Doporučené rozšiřující učivo

- demografické problémy lidstva (nebezpečí přelidnění, hladomorů apod.);
- prohlubování rozdílů v životní úrovni vyspělých a málo rozvinutých států naší planety;
- problémy přetechnizované společnosti (nároky na energii, zranitelnost techniky)

7. Životní styl a zdraví

- pojem životního stylu; biorytmy, denní režim, životospráva, duševní hygiena, relaxace, aktivní pohyb; vliv životních podmínek a životního stylu na zdraví;
- rizika zneužívání návykových látek, propagace návykových látek formou reklamy; rizika hazardních her; centra odborné pomoci, linky důvěry;

- rizikové chování v kontaktu s druhými lidmi, asociální chování a účinná obrana proti němu, chování v krizových situacích, způsoby pomoci ohroženým;
- rozvoj osobnosti, nácvik sociálních dovedností (zdravé projevy sebevědomí a sebeprasažení, sebeúcta; empatie, asertivita, odmítání návykových látek aj.)

Doporučené rozšiřující učivo

- současné životní styly mládeže, rizikové životní styly;
- proměny životního stylu v důsledku rozvoje civilizace;
- efektivní způsoby duševní relaxace při zvýšené zátěži a únavě;
- delikvence a kriminalita mládeže ve volném čase;
- význam sebereflexe a sebepoznávání pro rozvoj osobnosti

8. Morálka a mravnost

- pojem morálky, její kořeny, mravní vědomí, všelidské mravní hodnoty; základní principy mravnosti, mravní povinnosti člověka, mravní odpovědnost, solidarita;
- svoboda člověka a mravní rozhodování, svoboda vnější a vnitřní, osobní kázeň; svědomí v životě člověka, svědomí před jednáním a po jednání, péče o svědomí;
- jednání podle svědomí a podle práva, úmysl při jednání, rozdíl mezi mravním a právním postihem nežádoucího lidského jednání; pokrytecká morálka, moralizování;
- uplatňování morálních zásad v každodenním životě; mravní profil člověka, mravní růst a mravní sebezdokonalování v péči o blaho druhých

Doporučené rozšiřující učivo

- vzory mravního chování, mravní ctnosti, mravní ideál;
- význam osobní kázně, sebekontroly a sebeovládání v soukromém a veřejném životě;
- význam sebevýchovy pro utváření mravního profilu člověka;
- způsoby mravního zdokonalování v rodině, při rozmanitých činnostech apod.

9. Lidská práva

- vztahy ve skupině, autorita; důstojnost člověka, rovnost všech lidí v lidské důstojnosti, úcta k důstojnosti druhého člověka; poškozování lidské důstojnosti, diskriminace;
- rovnost a nerovnost lidí, příčiny nerovnosti, potřební lidé ve společnosti; lidská práva všeobecná a specifická (práva dětí, postižených, starých lidí, menšin, žen aj.);
- konkrétní úprava lidských práv v dokumentech (Všeobecná deklarace lidských práv, Ústavní listina práv a svobod, Úmluva o právech dítěte);
- současné problémy v oblasti lidských práv a svobod, prostředky používané na ochranu lidských práv; instituce hájící lidská práva jednotlivců

Doporučené rozšiřující učivo

- podmínky péče o lidská práva; péče o postižené občany v obci, regionu; způsoby pomoci postiženému spolužákovi, spoluobčanovi;
- respektování lidských práv a svobod jako základní předpoklad možného začlenění státu do mezinárodních struktur;
- význam občanských iniciativ a mezinárodních hnutí při ochraně lidských práv a svobod (Charta 77, Helsinské hnutí aj.)

10. Období dospívání

- tělesné, duševní a sociální proměny člověka v průběhu života, důležité změny v období dospívání; znaky a rozdíly tělesné, duševní, citové a sociální zralosti;
- osobní vlastnosti, dovednosti a schopnosti člověka; poznání vlastních schopností, způsoby rozvíjení předností a překonávání nedostatků, význam sebevýchovy;
- charakter člověka, kladné a záporné charakterové vlastnosti, volní vlastnosti, seberegulace; faktory ovlivňující utváření charakteru, význam pěstování vůle;

- práce a volný čas, vhodné a nevhodné způsoby využívání volného času; správná životospráva v období dospívání, pěstování aktivního životního stylu;
- náročné životní situace; stres, stresová situace, základní způsoby a techniky úspěšného se vyrovnávání se stresem, význam pozitivního myšlení

Doporučené rozšiřující učivo

- identita, osobnostní integrita, sebepojetí; vlastnosti kladného sebepojetí; předpoklady realistického sebehodnocení, faktory ovlivňující sebehodnocení;
- efektivní způsoby posilování kladných charakterových vlastností;
- problémy mladistvých spojené s jejich vstupem do samostatného života; způsoby překonávání specifických problémů dospívajících;
- pozitivní myšlení jako účinný prostředek odolávání vůči stresům;
- základní stresory v rozmanitých údobích lidského života

11. Citový život člověka

- vnitřní život člověka, odlišnost lidí v prožívání životních situací; vnější projevy citů, individuální zvláštnosti lidských citů; citové vlastnosti člověka;
- citové stavy a nálady, jejich vliv na chování a jednání člověka; příčiny citových výkyvů dospívajících, prožívání tělesného, citového a sociálního zrání;
- citové vztahy dospívajících, přátelství vhodné a nevhodné; milostné vztahy, romantická a zralá láska, zklamání; způsoby řešení citových problémů;
- láska a lidská sexualita, etická stránka sexuality; pohlavní zdrženlivost, rizikové formy sexuálního chování; význam partnerské věrnosti pro stabilitu vztahu;
- vyšší city, jejich podoby; postoje, hodnoty a ideály, světový názor; význam mravních a sociálních citů člověka, způsoby jejich rozvíjení a upevňování

Doporučené rozšiřující učivo

- hodnota přátelských vztahů, způsoby jejich upevňování; předpoklady nekonfliktní mezilidské komunikace, projevy zralých lidských vztahů;
- potřeby, motivy a zájmy v citovém životě člověka, konflikty potřeb a zájmů;
- postoje k sexualitě a sexuálnímu chování (pohlavní orientace, promiskuita, prostituce, pornografie aj.), sexualita a náboženství, sexualita a sdělovací prostředky;
- rozhodování v oblasti sexuálního chování (odklad startu do pohlavního života aj.)

12. Život v rodině

- volba životního partnera, vztahy mezi partnery, partnerské soužití, manželství, odpovědné rodičovství, význam plánování rodičovství; funkce rodiny;
- předpoklady pro uzavření manželství, ekonomické, mravní a právní aspekty rodinného života; mravní a právní ochrana manželství a rodičovství;
- vztah rodičů k dítěti, práva dítěte v rodině, mravní a právní odpovědnost rodičů za péči o děti a jejich výchovu; výchova dítěte v rodině, náhradní výchovná péče;
- etika vztahů mezi členy rodiny, konflikty v rodinných vztazích, produktivní a neproduktivní způsoby řešení neshod a konfliktů v rodině (vztahu);
- příčiny rozvodovosti, mravní a právní následky rozvodu, faktory ovlivňující stabilitu rodiny; vliv rodinného prostředí a kvality vztahů mezi rodiči na dítě

Doporučené rozšiřující učivo

- předpoklady harmonického manželského (partnerského) soužití;
- předčasná těhotenství, ekonomické, mravní a právní problémy nezralé rodiny;
- porušování práv dítěte rodiči, příbuznými, případně jinými lidmi (týrání a zneužívání dětí, zanedbávání péče, vykořisťování apod.);
- mezigenerační vztahy v rodině, vývojové a generační problémy adolescenta v rodině;

- funkce a náplň činnosti institucí rodinného a manželského poradenství, jejich význam při řešení rodinných a partnerských problémů;
- orgány sociální péče o matku a dítě; poradenské služby pro rodiče s dětmi

13. Člověk jako občan

- pojem práva a právní normy, úloha práva v životě společnosti, právní řád, charakteristika právního řádu ČR; vztah práva a zákonitosti, právní stát;
- pojem státního občanství, způsoby jeho nabytí a pozbytí; rovnost občanů před zákonem, práva a povinnosti občanů, neoddělitelnost práv a povinností;
- význam znalosti občanských práv a povinností, hlavní formy uplatňování občanských práv v každodenním životě; vztah občanských a lidských práv;
- poškozování občanských práv, péče o občanská práva, orgány právní ochrany občanů; úkoly a činnost policie, státních zastupitelství, soudů, advokacie, notářství;
- porušování právních norem, druhy provinění, jejich postihy; věková hranice a podmínky trestní odpovědnosti, postihy trestné činnosti mladistvých

Doporučené rozšiřující učivo

- součinnost orgánů právní ochrany občanů v občanskoprávním a trestním řízení;
- nejzávažnější protispolečenské činy, jejich hlavní příčiny, projevy a postihy;
- opatření a zákony související s podáváním alkoholických nápojů dětem a mladistvým, legislativa vztahující se k nákupu, držení a výrobě drog;
- zákon a sexualita, sexuálně motivovaná kriminalita

14. Právní základy státu

- pojem státu, znaky státu, symboly suverenity státu, vnější a vnitřní ochrana státu; vznik státu, typy států, jejich znaky, charakteristika autokracie a demokracie;
- vztah mezi státem a právem, právní předpisy základní a prováděcí, ústava jako nejvyšší zákon státu, její význam; Ústava ČR, její struktura a základní ustanovení;
- rozdělení státní moci, orgány státní moci, jejich úrovně, funkce, pravomoci a vzájemné vztahy; orgány státní správy, jejich vzájemná součinnost;
- znaky demokratického státu, uplatňování demokracie v praktickém životě, demokracie přímá a nepřímá, demokratické volby; volební právo aktivní a pasivní;
- pojem politiky, význam plurality politického života, politické spektrum České republiky; politické strany a jejich programy, politická koalice a opozice

Doporučené rozšiřující učivo

- národy a národnosti ve státě, národnostní menšiny v ČR;
- problémy soužití národů ve vícenárodnostních státech;
- komunální, senátní a parlamentní volby, jejich odlišnosti a význam;
- volební procedury, předvolební kampaň, politická kultura;
- demokratické prvky v řízení menších společenských útvarů

15. Národní hospodářství

- lidské potřeby, spotřeba, druhy spotřeby; směna zboží, význam a funkce peněz, pojem hodnoty; dělba práce, výroba a služby, velkovýroba, malovýroba, podnikání;
- tržní vztahy, nabídka a poptávka, tržní mechanismy; typy trhu, jejich stručná charakteristika; trh práce v obci, regionu, nabídka pracovních míst, míra nezaměstnanosti;
- struktura národního hospodářství z hlediska vlastnictví a členění na odvětví, typy hospodářských sektorů, jejich funkce (na příkladech reprezentativních odvětví);
- hospodářská politika státu, její cíle a nástroje; státní rozpočet, charakteristika státních příjmů a výdajů; národní důchod, jeho složky, daňový systém, význam daní;
- sociální politika státu, její význam; sociální péče, zachytá sociální síť pro rozmanité skupiny obyvatel, péče o nezaměstnané, politika zaměstnanosti

Doporučené rozšiřující učivo

- cena zboží, výrobní náklady, investice, zisk;
- neziskové organizace, způsoby jejich financování;
- průzkum trhu, účel a význam reklamy;
- bankovnícké a spořitelní služby pro občany;
- měnová a peněžní politika státu; měna domácí a cizí;
- postavení českého hospodářství ve světové ekonomice

16. Nadnárodní společenství

- důvody zájmu států o vzájemnou spolupráci; zahraniční obchod jako forma mezinárodní spolupráce, výhody mezinárodních zón volného obchodu, jejich příklady;
- formy hospodářské, bezpečnostní, politické a kulturní spolupráce mezi zeměmi Evropy; příklady evropských ekonomických seskupení, význam ekonomické integrace;
- Evropská unie: charakteristika EU, vznik a vývoj EU, zavádění jednotné evropské měny; hlavní orgány EU, evropská vlajka; výhody a podmínky členství v EU;
- příklady mezinárodní spolupráce ve světě na úrovni vládních a nevládních organizací, příklady nejvýznamnějších mezinárodních organizací a společenství;
- otázky kolektivní bezpečnosti, význam OSN a NATO při zajišťování kolektivní bezpečnosti; hlavní způsoby překonávání napětí a konfliktů ve světě

Doporučené rozšiřující učivo

- význam zahraničního obchodu pro Českou republiku, aktuální stav dovozu a vývozu;
- rozšiřování Evropské unie, aktuální stav jednání o členství ČR v Evropské unii;
- internetnické konflikty a jejich podoby, významná ohniska internetnických konfliktů

III. Přístupy k obsahu a organizaci výuky

Učební osnovy představují modelový rámec, který může učitel využívat, přetvářet a doplňovat podle vlastních zkušeností a podmínek školy. V rámci jednotlivých tematických okruhů je učivo dále členěno do orientačních bloků základního a rozšiřujícího učiva. Obsah vymezený v bloku základního učiva nabízí vyučující přednostně; bloky rozšiřujícího učiva využívá k doplnění základního učiva o další prvky. Posoupnost tematických okruhů není pro vyučujícího závazná. Vzhledem k postupnému psychosociálnímu vyzrávání žáků a k rozvíjení jejich poznávacích možností se však doporučuje řadit témata podle uvedeného schématu. V rámci výuky je vhodné některá témata se společnými prvky propojovat, učivo obohacovat o vlastní náměty a využívat rozmanité didaktické materiály a informační zdroje.

Při výběru učiva a rovněž při jeho prezentaci žákům vychází učitel z praktických příkladů a z osobních zkušeností žáků, zajišťuje vyváženost informativní a formativní stránky výuky a přihlíží k intelektuální úrovni, vzdělávacím potřebám a zájmu žáků i k dostupným informačním zdrojům. Rozsah a hloubku výkladu zváží s ohledem na aktuální podmínky výuky i momentální situaci ve třídě. Ve vyučování uplatňuje různé metodické postupy a volí vhodné formy práce (např. dialog a diskusi se žáky, brainstorming, rozmanité situační hry, samostatnou a týmovou práci, práci na projektech, exkurze, návštěvy kulturních zařízení, besedy s odborníky apod.). Cílenou volbou a variabilní skladbou metod by měl žáky podněcovat k tvořivosti, samostatnosti a iniciativnosti a podporovat jejich aktivní zapojení do výuky.

Odborný gestor VÚP: PhDr. Viola Horská